

Z domova...

Ústav pro politické vědy

navrhl vybudovat prezident republiky Antonín Novotný ve své prosincové zprávě *Ke kontrole usnesení ÚV KSČ z listopadu 1965 o činnosti ústředních orgánů*. (Denní tisk 21. XII. 1966.) Jde o samostatné a specializované vědecké pracoviště pro politické vědy, které by všestranně zkoumalo procesy probíhající v naší společnosti. Pracoviště by vedle vlastní badatelské činnosti v těsném sepětí s praktickou činností strany pomáhalo sjednocovat činnost ve státním společenskovo-vědním výzkumu, syntetizovalo a dále rozvíjelo výsledky práce těchto pracovišť. — „Za nejvýhodnější organizační formu... považujeme vytvoření Ústavu pro politické vědy při ÚV KSČ, který by byl v soustavě institucí ústředního výboru strany volně zařazen. Ústav by byl budován jako badatelské centrum s několika vědeckými pracovníky a nutným počtem pomocných odborných pracovníků. Činnost ústavu by měla začít výzkumy, které jsou již relativně vyzrálé a pro praxi pracoviště potřebné.“

Základní sociologický výzkum na Slovensku

Prof. Andrej Sirácky, ředitel Sociologického ústavu SAV, v rozhovoru otištěném v týdeníku *Kultúrny život* (1966, č. 49) pojednává o hlavních úlohách základního sociologického výzkumu na Slovensku: Je soustředěn v SÚ SAV a na katedře sociologie FFUK; aplikovaná sociologie se pěstuje v různých institucích. SÚ SAV byl pověřen výzkumem sociální struktury socialistické společnosti se zřetelem na Slovensko. Prvou etapou je výzkum života a socialistického vědomí družstevních rolníků, který se začal roku 1964. „Projekt má reprezentativní charakter, skúmalo sa 125 JRD na území celého Slovenska. Spolu 3500 respondentov. Metóda: dotazníky, anketa, štandardizovaný rozhovor. Už z predbežných výsledkov výskumu vidno, že pri riešení pracovných výsledkov družstiev sa takmer úplne zaznávali mimoeconomické faktory (kultúrny, sociálny, výchovný, ideový)... Vysoký vekový priemer a prevládajúci podiel ženskej pracovnej sily značne ovplyvňuje produktivitu práce. Vznikajú veľmi komplikované vzťahy vnútri družstva a medzi družstevníkmi (vedenie, autorita, organizovanie práce, funkcie, odmeňovanie, demokratizácia). Ťažko sa prekonáva malomeštiacka, individualistická

mentalita; úsilie jednotlivcov sa koncentruje na osobné, rodinné, skupinové záujmy, kým problémy družstva, poľnohospodárstva a socializmu majú len sekundárny význam.“ — Důležitý je zejména problém identifikace rolníka s družstevním způsobem výroby. „I keď socialistická revolúcia v sfére drobnej poľnohospodárskej výroby zrušila súkromovlastnícké vzťahy, nová kvalita družstevnovlastníckych vzťahov nemá ešte adekvátny odraz v psychike roľníkov. Mechanizmy, ktoré spejú k integrácii roľníka a družstva, nie sú dosiaľ „zabehané“. Dvoma extrémnymi výrazmi straty identifikácie sú tendencie (nepatrná) k „reprivatizácii“ a tendencia úniku z poľnohospodárstva“.

Spojení sociologie s ekonomikou

je dnes běžně chápáno jako výraz snahy postihnout řízenou realitu v její komplexnosti, praví doc. dr. J. Kohout v článku *O sociologii pro vedoucí hospodářské pracovníky* (měsíčník Moderní řízení 1966, I., č. 4). Podnik — pokračuje — „je vždy aglomerací určité techniky, určitých ekonomických vztahů, také však určitých sociálních skupin a vazeb mezi nimi“. Hospodářští vedoucí se denně setkávají s tím, že např. fluktuace v podniku zdaleka není způsobena jen vyšší mzdou jinde, že ji vyvolává i sociální klima, styl práce mistrů a řada podobných faktorů; a tak již sama praxe vede k zájmu o sociologii. Požadavek, aby ředitel byl druhou profesí sociolog či psycholog, vychází z překonané polyhistorické koncepce ředitelské profese. „Avšak vzhledem k tomu, že praktické řízení a vedení lidí reprezentuje vlastně každodenní práci se sociálními skupinami a uvnitř nich, cítí vedoucí hospodářský pracovník právem, že by jeho znalost sociologie a psychologie měla být ne-li tedy profesionální, potom jistě zase větší, než je tomu u každého běžného pracovníka; tedy větší, než jen součást obecného vzdělání a informací“.

Sociologie stáří,

gerontologie, směr sociologických výzkumů životních forem starých lidí, který se prosazuje na Západě (viz ČS 1966, 6), našel by zřejmě značné úkoly a odkryl by bolestnou problematiku stáří také u nás. Svědčí o tom např. dvojí pojednání Ivana Klímy v LN (1966, č. 46 a 49) a množství odpovědí čtenářů, zejména těch, kteří „stojí již na břehu řeky Léthe a čekají na zavo-

lání převozníka ve smutném vědomí, že nemají mnoho co ztratit“. Autor zjišťuje rozbozem těchto dopisů — a to je vlastně první faktografický materiál budoucí čs. gerontologie —, že nejčastější životní pocity starých lidí jsou hořkost z nezaslouženého opomíjení, pocit marnosti a vykořeněnosti, pocit „přetržené souvislosti, odtržení na jedné straně od světa hodnot vlastního mládí, na druhé straně odtrženost od vlastních dětí, které už byly zrozeny v období nedůvěry ke všemu, co předcházelo“. V dopisech jsou bohužel i stížnosti bezbranných důchodců, „kteří se jenom se slzami v očích mohou bránit výrokům, že na svůj důchodeček nemají právního nároku, tedy že jim jejich penzi dává veřejná ruka jaksi z milosti“. — Ivan Klíma není patrně informován o zákonu č. 40/58 Sb. (nyní už bohudík zrušeném), jehož důsledky, často ještě daleko drastičtější, než je uvedeno v citovaném plangu důchodce, by mohly tvořit další faktograficko-statistický materiál k problematice čs. gerontologie, stejně jako statistická paralela věkového rozložení a příjmů důchodců podle jejich povolání a zaměstnání. Klímovo spisovatelské pero by také zřejmě dovedlo odhalit příčiny „hořkosti z nezaslouženého opomíjení“ u mnohých starších pracovníků vědecké a kulturní fronty. Také v rozhlasu jsme slyšeli další informaci o této problematice, že totiž jen v Praze na 200 tisíc důchodců hledá vhodné zaměstnání.

Plně lze souhlasit, že všude tu jde o nepalcivější otázky, „které se musí dotýkat každého člověka, jehož cítění a myšlení není zcela otupeno“, že prezírání starších lidí (nejen v jejich problémech, nýbrž i v jejich kvalitách, rysech osobnosti) „velmi vážně a někdy až tragicky ohrozuje možnosti mravního růstu mladých“; že na vztahu k starým lidem „lze prověřit skutečnou hodnotu společenských ideálů i panujících lidských vztahů“.

Kandidátské obhajoby ze sociologie

Věstník ministerstva školství a kultury (10. XII. 1966, ročník XXII, sešit 34) uveřejnil *Oznámení Státní komise pro vědecké hodnosti, jímž se vyhláší seznam pracovišť, při nichž jsou zřízeny stálé komise pro kandidátské obhajoby*. Pokud jde o sociologické vědy (skupina věd: 13), jsou zde uvedena tato pracoviště: Vysoká škola politická ÚV KSČ v Praze, Filosofická fakulta University Komenského v Bratislavě, Sociologický ústav ČSAV v Praze, Ústav marxismu-leninismu pro vysoké školy při UK v Praze a Sociologický ústav SAV v Bratislavě. — Současně upozorňuje Státní komise pro vědecké hodnosti, že na pracovištích, při nichž jsou zřízeny stálé komise pro kandidátské obhajoby, lze podávat také žádosti o povolení obhajob doktorských disertací, vypracovaných v příslušném oboru, popřípadě jeho úseku.

Sociologický výzkum ve stranické práci

V poslední době se v praktické činnosti komunistů stále více využívá sociologie, konstatuje teoretický a informační časopis komunistických a dělnických stran Otázky míru a socialismu (1966, 12), a pokračuje: V současné době probíhá v KSČ celá řada pokusů o praktické uplatnění sociologie v politické práci strany v okresech a v krajích. Jedním z nich je výzkum názorů komunistů na politickou výchovu, skutečný obvodní organizací KSČ v Praze 8.

Autoři (Augustin, Kosina a Matys) informují pak o metodologických principech, jimiž se řídili, o přípravě průzkumu a jeho předběžných výsledcích, o nichž uvedena stať jedná podrobněji. V závěru shrnují své teoretické názory: Sociologie strany a stranická práce jako teoretická disciplína se teprve začíná formovat; problematika sociologických výzkumů ve straně není však okrajovou záležitostí. „Její úspěšné řešení v teoretické i praktické rovině bude tvořit jeden ze základních předpokladů pro studium a osvětlení toho, jaké je skutečné místo a postavení marxistické sociologie jako společenské vědy i jako důležité součásti vědeckého řízení společnosti“.

O pokračující dezintegraci rodiny

svědčí další statistické údaje z konce roku 1966, které se týkají především hlavního města. Praha drží mezi ostatními československými městy primát v rozvodovosti: z 2 807 rozvedených manželství šlo v 1 535 případech o manželské dvojice s nezletilými dětmi, jichž bylo takto postiženo 2 086. Rozvodovost svědčí o postupující dezintegraci zejména mladých manželství, a to mezi druhým a třetím rokem jejich trvání. V 69 případech se také rozešli lidé, kteří spolu žili déle než 30 let; nejčastějším důvodem rozchodu je tu naprostá nesnášenlivost, která se postupem doby stupňovala.

Svědectvím o narušeném morálním stavu společnosti v oblasti sexuální je dále skutečnost, že valem přibývá pohlavních chorob (RP 1966, 351). Ve srovnání s 1.—3. čtvrtletím 1965 se počet onemocnění kapavkou zvýšil o 23,2 %, a zvýšil se i počet onemocnění příjici; bylo hlášeno 686 případů, o 67 více než loni. Čerstvých nákaz bylo 52, z toho na Slovensku pouze jedna. Stoupá také potratovost — za prvních devět měsíců roku 1966 bylo provedeno 67 106 interrupcí na žádost proti 58 217 ve stejném období roku 1965. To má přirozeně neblahé důsledky populační — za rok 1966 očekáváme (podle údajů dr. J. Prokopce, RP 1967, č. 10) další úbytek kolem deseti tisíc nenarozených ve srovnání s rokem 1965. V němž ovšem populační situace také nebyla příznivá. K tomuto absolutnímu poklesu nadto dochází v době, kdy se zároveň značně zvýšil počet žen ve věku potencionálního mateřství — jen za léta 1963—1965 přibýlo sto tisíc žen ve věku 18—29 let. Úmrtnost zaznamenala v r. 1965 značný

vzestup, zemřelo 141 018 osob; v roce 1966 nedošlo k žádnému zlepšení.

Sociologie řízení

Ve všech průmyslových státech světa existuje problém zvýšení úrovně řídicí činnosti, její profesionalizace a zvědečtění. Zvýšení úrovně řídicí činnosti je všude ve světě považováno za jednu z rozhodujících rezerv dalšího rozvoje výrobních sil. Zkoumáme-li, na kterých činitelích další rozvoj závisí, dojdeme k závěru, že je to na prvním místě úroveň těch vědních oborů, jejichž poznatky mají být v řídicí činnosti využívány. Jde především o takové vědní obory jako kybernetika, psychologie a sociologie, teorie organizace a další vědní obory, které přinesly řadu poznatků, jejichž využití by podstatně zvýšilo úroveň práce — dovozuje prof. inž. J. Řezníček v časopise *Moderní řízení* (1966, 6).

Jak mnoho zde máme dohánět a v čem může pomoci aplikace sociologie na řídicí proces, ukazují fakta, jimiž autor svá doporučení doprovází: Naši vedoucí věnují pouze 14 % svého času zásadním perspektivním koncepčním otázkám, zatímco 60 % času připadá na operativní činnost a zbytek na práce, jež nelze přesně vymezit. Další negativní rys je nízký podíl práce z vlastní iniciativy (40 %), vysoký podíl práce kolektivní (75 %), zejména schůze, jednání, a nízký podíl práce individuální. Snímky pracovního dne také ukazují, že v práci vedoucích pracovníků jsou zhruba jen dvě třetiny práce skutečně nutné, zatímco plnou třetinu tvoří práce zbytečné, které by měl vykonávat někdo jiný. — Nedostačuje ani úroveň odborného vzdělání našich vedoucích hospodářských pracovníků. Jen 40 % pracovníků ve vedoucích funkcích splňuje požadavek odborného vzdělání. Stále existuje vysoký počet praktiků (osob pouze se základním vzděláním) v řídicích funkcích. „To je tím závažnější, že 70 % vedoucích pracovníků je mladších 45 let, čili jsou to pracovníci, kteří měli a mají předpoklady pro doplnění chybějícího vzdělání“. V závěru autor doporučuje organizovat různé typy účelových kursů, v nichž by těžištěm byla samostatná práce posluchačů pod vedením učitelů.

Pohled do školních lavic

V *Občanské výchově* (1966, 1) se pokouší učitelka Roháčková o objektivnější pohled do školních lavic a uvádí podle vlastního výzkumu některá fakta doplňující četné varovné hlasy o předčasném pohlavním životě naší mládeže. Autorka především soudí, že z charakterových rysů mládeže zarážejí některé vlastnosti, např. větší sobectví, vyplývající z touhy po co největším uplatnění individuality člověka — což je zřejmé i reakce na dřívější jednostranné zdůrazňování jen a jen kolektivního života. V citových vztazích mládeže — pokračuje autorka — je něco nezdravého: „Přibývá

sexuálních vztahů mezi žáky 2., 3. ročníků, přicházejí nám žádosti o povolení sňatků před maturitou, dokonce i když se žákyně nemusí vdávat; tyto vztahy často nepříznivě ovlivňují prospěch žáků. Zarážejí nás nedobré signály otupění vztahů chlapců a děvčat, signály hrubšího vzájemného chování, jež není jen výrazem pubertálního siláckého projevu zakrývajícím skutečnou hloubku citů. Společenské chování těchto dvojic nebývá pěkné. Okázale dávají najevo své vztahy, chovají se až příliš intimně, asi tak, jak to vidí ve filmu. Když s nimi hovoříme o nevhodném společenském chování a snažíme se působit hlavně na děvčata, pokládají nás většinou za nemoderní, zkostnatělé škarohlidy.“ — Autorka kritizuje i působení literatury nevhodné pro mládež a soudí, že je třeba „důrazně zapůsobit na náš film, rozhlas, literaturu, aby se nesnažily přesvědčovat mládež, že něco ztrácí, když už v sedmnácti letech plně nežije.“

... i ze světa

O práci sociologa ve společnosti

promluvil prof. dr. Jan Szcze pa Ń s k i, nově zvolený předseda Mezinárodní sociologické asociace, v prosincovém čísle *Kultury* (1966). Sociologie patří k nejpobulárnějším směrům studií — je však otázka, zda ve společnosti je dost pracovních příležitostí pro nové sociology. Skutečnost ukazuje, že asi 30 % absolventů sociologických studií v Polsku je umístěno na vysokých školách a ve vědeckých ústavech. Další pracovní možnosti jsou v průmyslu, kde zatím pracuje asi sto sociologů. Stále větší počet sociologů zaměstnávají také obory, jako je plánování, urbanistika, zdravotní služby, tisk, instituce zabývající se rozšiřováním kultury atd. Povolání sociologa se teprve počíná formovat a univerzitní studia se snaží přizpůsobit se tomu. Učitelé sociologie vidí více oblastí pro uplatnění sociologa než představitelé praxe. Vcelku se však prof. Szcze pa Ń s k i neobává, že by se v nejbližší době vyskytly obtíže při zaměstnávání sociologů. Pouze snad v akademických střediscích, zvláště ve Varšavě, ale i tu je nabídka v rovnováze s poptávkou.

Sociologického rozboru populačních změn v SSSR

se dožaduje Lev Dionin v prosincovém čísle časopisu *Voprosy filosofii* (1966). Na základě analýzy početnosti sovětských rodin dochází k závěru, že v SSSR existuje celková tendence ke zvolnění tempa populačního růstu a jistá stabilizace populačních procesů. Pokles počtu rodin s více dětmi počal nejen v městech, ale i na venkově. Podle počtu dětí v rodině dělí autor sovětské republiky do tří skupin; do první patří Estonsko a Litva, kde je největší procento rodin o dvou osobách a velmi málo

rodin s více dětmi; v druhé skupině (Bělorus, Ukrajina, Litva, Moldavie a RFSSR) převažuje rodina o třech osobách; republiky středoaasijské (Kazachstan, Turkmenie, Uzbekistan atd.) mají největší procento rodin s větším počtem dětí. Největší procento rodin s více dětmi je mezi dělnictvem a kolchozníky, nejmenší u duševních pracovníků. Tak tedy (uzavírá autor) v míře historického rozvoje, při vzrůstu životní a kulturní úrovně mas počet rodin s více dětmi klesá, což způsobuje mírnější vzrůst populace. Proto je třeba společné práce sociologů, demografů, ekonomů a jiných odborníků, aby byly stanoveny metody optimálního regulování populačních procesů.

Politická věda v USA

Význam a úloha politické vědy v USA neustále roste v souvislosti se snahami uplatnit ji v širším měřítku jako teorii politického jednání v mezinárodní i vnitřní politice. Přibližně ze dvou tisíc universit v USA je na více než jedné třetině politická věda samostatným předmětem výuky, asi na čtvrtině jsou samostatná oddělení (katedry) politické vědy a na ostatních jsou učitelé politické vědy zařazeni do oddělení sociologie, ekonomie, historie nebo sociálních věd. Ovšem ve výuce jsou stanoveny kursy politické vědy pro všechny vysokoškolské studenty jako součást celkového systému politické indoktrinace, a mimoto existuje specializovaná výuka politické vědy. Průzkum na hlavních amerických univerzitách ukázal tendenci — pokračuje Vladimír Soják v *Nové myslí* (1966, 24) — k rostoucímu podílu mezinárodních vztahů a komparativní politiky v systému výuky politické vědy; tyto komparativní studie jsou nyní především zaměřeny na socialistické a rozvojové země.

Pokud jde o směry politické vědy v USA, autor uvádí směr vycházející z tradice humanitních věd, který se snaží vysvětlit společenskou skutečnost především na základě rozboru myšlení a duchovní stránky života lidí. Druhý, novější směr je charakterizován jako scientismus, jehož důležitou složku tvoří používání kvantitativních matematických metod. Nejvýraznější se tyto tendence projevují v behaviorismu, jehož nástup v politické vědě znamená hlavně vycházení z výzkumu individuálního a skupinového chování, zdůraznit mezivědní jednotu sociálních věd, věnovat větší pozornost přesnosti, měřitelnosti a kvantitativní technice a vypracovat systematickou empirickou teorii.

Informativní studie Sojáková uvádí dále základní literaturu předmětu a je uzavřena výkladem o postoji různých směrů americké politické vědy k marxismu a socialismu.

Problémy vysokoškoláků v Jugoslávii

Pojednává o nich časopis *Jednota* (1966, XXI, č. 51/52). Rozbor situace mladých odborníků vychází z výmluvných statistických dat: Z cca 700 tisíc dělníků, kteří vstoupili

do zaměstnání v období 1961—1965, bylo 58 % nekvalifikovaných; také přes 40 % ředitelů podniků nemá žádoucí kvalifikaci. „Na druhé straně — pokračuje rozbor — v seznamu osob hledajících zaměstnání, sešstaveném k 1. červenci roku 1966, je na 1 600 osob s vysokoškolským vzděláním, více než 1 000 osob s vyšším odborným vzděláním a více než 10 000 osob se středním odborným vzděláním. Pozornost zasluhuje i to, že více než 87 % těch, kdo hledají zaměstnání a mají vysokoškolské vzdělání, jsou lidé do 40 let věku. To prakticky znamená, že se mladým odborníkům, zejména těm, kteří končí vysokou školu (a těch je, jak se uvádí ve Svazovém výboru, nejvíce), velmi těžce otvírají dveře do zaměstnání“.

O rozvoji sovětské sociologie

podal zprávu J. Fastyn ve varšavské *Trybuně* (1966, č. 374), z níž vyjímáme údaje o konkrétních úkolech, které nyní sovětské sociologové studují a řeší. (Je to zároveň doplněk k informacím o sovětské sociologii v *SC* 1966, 4.) Vnější rozmach sociologie v SSSR — prof. Szczepański použil dokonce termínu „eksplozja socjologii“ — charakterizuje, že během čtyř let (1960—64) vyšlo na 10 tisíc sociologických publikací; provádí se sta průzkumů v kolchozech i továrnách, knihy z oboru sociologie jsou rychle rozebrány, mezi vysokoškoláky roste zájem o společenské vědy, stranické orgány pořádají sociologické přednášky, ředitelé továren se radí se sociology o příčinách fluktuace dělníků atd. Současně však se leningradští sociologové dožadují sjednocení přetných malých pracovních skupin ve velká vědecká a výzkumná centra, jež by byla vybavena nejmodernější početní technikou a mohla se specializovat na jednotlivé problémy.

Z konkrétních úkolů sovětských sociologů autor uvádí studie o problémech práce a řízení, a zejména podrobné a objevené studie o dělnické třídě, o kvalifikaci a vzdělání dělnictva, o jeho ambicích a ideálech, poměrech v závodech atd., kterážto problematika je shrnuta v knize o dělnické třídě a technickém pokroku. Tato publikace z roku 1966 je založena na sociologických průzkumech, které byly prováděny ve velkých závodech města Gorki (loděnice a továrna GAZ na výrobu aut Volga). Kniha je příkladem dobré sociologické práce, a proto stranické i hospodářské orgány ji používají jako jakési vadumecum při řešení komplikovaných společenských problémů sovětského průmyslu.

Další směr studií je věnován problematice volného času a vytváření optimálního programu odpočinku a zábavy. Průzkumy volného času ukázaly, že nejvážnějším problémem volného času je — jeho nedostatek. Třetinu dne stráví člověk prací; dalších šestnáct hodin je mu k dispozici jen zdánlivě. Po odečtení času nutného pro spánek a pochůzky zůstane zbytek, který se dělí na dvě části: ztráta času při cestě do práce

a z práce a při obstarávání domácnosti. Obě tyto položky absorbují tolik času, že vlastně tvoří největší překážku pro kulturní rekreaci. Proto sovětská sociologové soudí, že nejdůležitější otázkou je hledání rezerv volného času pomocí změn ve struktuře mimopracovní doby. Hlavní důraz je proto třeba klást na rozvoj a modernizaci všech druhů služeb. Proto také při budování experimentálního sídliště v jihozápadním předměstí Moskvy povstal jeho plán ze spolupráce mezi Institutem filosofie a sociologie Akademie věd a Akademií architektury. Byla vzata v úvahu doporučení sociologů, kteří architektům navrhli optimální uspokojení bytových, kulturních i společenských potřeb budoucích obyvatel i nové formy mezilidských vztahů v tomto sídlišti.

Počátky adaptace

je název úvahy o prvním kroku nově nastupujících zaměstnanců, kterou A. Žmuda otiskl ve varšavské Trybuně (1967, č. 14). Studie je opřena o průzkum názorů a zkušeností skupiny více než dvou set nových pracovníků zaměstnaných v závodech nejdéle čtyři měsíce, jež provedli sociologové závodů Leninovy huti, a o souběžné závěry pracovníků Ústavu sociologie práce Polské akademie věd, kteří prováděli podobný výzkum v dalších podnicích, zejména v závodech těžkého průmyslu. Výsledky obou průzkumů lze krátce shrnout v řadu závěrů:

Více než 70 % dotázaných má kladný poměr k práci, 25 % částečně kladný, zbytek však zcela negativní. Informace o výši výdělků se splnily v 87 %, ale pokud jde o podmínky práce (hluk na pracovišti, teplota atd.) pouze v 20 %; podmínky práce byly těžší, než bylo lze soudit z předběžných informací.

Podle výzkumů sociologů PAV si noví pracovníci v jiných závodech stěžují na technické podmínky práce, na špatný stav strojů, na to, že nemohou uplatnit svou kvalifikaci apod. Z hlediska psychologie a sociologie práce jsou zajímavá především tato zjištění: Atmosféra v pracovních kolektivech není vždy dobrá; nově nastupující pracovníci oceňují kladně péči a pomoc brigádníků a v druhé řadě mistrů; méně však oceňují chování soudruhů, s nimiž spolupracují. U nich totiž převažuje „odborné tajemství“. Střeží si své nabyté zkušenosti a odbornou zdatnost právě tak žárlivě, jako kdysi v době cechů. Také školní příprava k rychlé adaptaci mladých pracovníků je označována jako nedostatečná — „struktura závodních škol není vždy zaměřena k potřebám průmyslu“.

Vcelku tedy polské sociologické průzkumy „prvního kroku v práci“ ukazují mnohé vážné problémy adaptace a zdůrazňují, že tu nejde jen o pouhý akt přijetí nového pracovníka, ale především o důležitý a složitý problém jeho adaptace v novém prostředí, a to právě v době prvních týdnů a měsíců; uvedené průzkumy pak signalizují, o jaké konkrétní otázky a nedostatky při této adaptaci jde.

Sociologický rozbor fašismu a nacismu

je problém vzbuzující pozornost sociologů — zřejmě proto, že je třeba stále nových a hlubších studií všech politických hnutí našeho století (i patologických), a jistě také proto, že lze nyní zaznamenat častější symptomy recidivy staré choroby v krajně pravicových a neonacistických hnutích i politických směrech. U nás byl před nacistickou okupací nejhluběji sociologicky fundován rozbor nacismu v knize J. L. Fischera *Třetí říše*. Ideovou analýzu nacismu podal Emanuel Rádl v knize *O německé revoluci* (J. Laichter, Praha 1933) a touto problematikou se po porážce nacismu zabýval také Arnošt Kolman v knize *Ideologie německého fašismu* (Svoboda, Praha 1946).

Na počátku letošního roku se znovu zamyslel nad podstatou fašismu B. Suchodolski. Ve varšavské Trybuně Ludu (1966, č. 8) vyložil svůj názor, že fašismus i hitlerismus byly přesvědčujícím důkazem společenské i politické slabosti všech oněch idejí, které — vytvořené renezancí a osvícenstvím — se měly stát trvalými a všeobecně platnými hodnotami lidské civilizace. Ukázalo se však, že bylo možno u dvou velkých národů v samém srdci Evropy zničit ideje pravdy a spravedlnosti, kulturu racionalismu a humanismu, vynutit poslušnost zmateným mýtům, provádět inkviziční pálení knih, věznit celé národy v koncentračních táborech, rozpálit plameny nenávisti a agrese atd. „Proto se otázka (pokračuje autor), jak se to mohlo stát, stala hlavním tématem úvah o podstatě civilizace i údělu lidstva. Odpověď na tuto otázku vyžaduje značně hlubší a daleko širší historické úvahy, než se obvykle soudí. Kořeny této katastrofy tkví v antagonickém charakteru buržoazní civilizace, který byl zřejmý od jejího zrození.“

Současně na tuto otázku odpovídá práce Kotze-Krausnicka *Es spricht der Führer*, která přináší sedm vybraných a dosud nepublikovaných řečí nacistického vůdce, jež byly určeny pro nejužší kruh jeho zločineckého gangu. Ale: Oskar Wiesflecker, který tuto práci recenzuje ve vídeňské komunistické Volksstimme (1967, č. 11) vzpomíná, jak führerovy demagogické projevy, pronášené s hysterickým pathosem a štekavým hlasem, uchvacovaly Hitlerovy posluchače skutečně až k slzám. Teprve dnešní mladá generace — dodává autor — poznává jejich prázdnotu, primitivnost i směšnost.

„Jak mogło się to stać?“ „Wie konnten ihr auf so etwas hereinfallen?“ ptá se Polák i Němec; táž otázka by mohla být položena i v jiných jazycích — současně jako doznání, že dosud nebyla na ni dána konečná a všestranně vysvětlující odpověď.

Nová orientace americké mládeže

je předmětem *Studie o mladých lidech* založené na obsáhlém sociologickém průzkumu mladých Američanů. Dovojuje, že se

podstatně mění jejich profil a že obraz dnešní americké mládeže je podstatně jiný než obraz prvních poválečných generací.

Studie vychází ze zjištění, že ve vývoji americké civilizace si mladí lidé vždy počínali neodvlekle, a vidí v tom pokračování tradice otců — průkopníků. Druhým základem studie je teze, že vývojový cyklus, který dříve trval asi půl století, se nyní zrychluje a trvá 20–30 let; v důsledku toho se v posledním období 20–30 let podstatně změnil i obraz americké mládeže. V čem je tedy podstata těchto změn?

Prvé poválečné období lze nazvat „obdobím zločinnosti“. V něm se mládež ztotožňovala se společenským antihrdinou a vyznávala názory obsažené např. v *Příběhu ze západní čtvrti*. Toto období bylo charakterizováno růstem gangů, zejména ve velkoměstech USA, růstem zločinnosti, negace i destrukce, pesimismu i životní beznaděje.

Obrat ve smýšlení mládeže symbolizovalo především rozplývání gangů; i v Novém Yorku prý téměř neexistují. Neznamená to ovšem, že se už mladí lidé vůbec nedostávají do konfliktu se zákonem, že neprovádějí různé neplechty; vcelku však organizované silné gangy mládeže skutečně prý už neexistují. Tato vnější změna se pak projevuje i v názorech a životním postoji nejmladší americké generace. Zmíněná práce črtá (ovšem jen v hrubých rysech) její nový duchovní portrét; zjišťuje, že přichází generace „šlechtného mládí“ se silným sklonem k romantismu, k puritánskému a cílevědomému životu — tedy vcelku opak toho, co tvořilo charakteristiku předchozí generace.

Studie se pokouší i o jakousi předpověď, o odhad dalšího duchovního vývoje této „nové mládeže“. Vychází ze skutečnosti, že jde o generaci, která má k dispozici — na rozdíl od všech předchozích — větší množství volného času; je prý naděje, že ho využije pro šlechtěné cíle, k prohloubení vzdělání, ke kulturnímu růstu života, k jeho konstruktivní a kladné naplni, k tomu, aby podnikla velké věci, aby se svým životem stala „důležitou generací“.

Nejmladší americká generace je velmi silná i svou početností, je produktem „populační exploze“, a proto prý její nový životní styl postupně pronikne do všech společenských vrstev a do všech oblastí pospolitého života USA.

Václav Osvald

Informace o edici: *Überblick zur wissenschaftlichen Jugendkunde*

Sociologie mládeže má v Německu svou dlouhou tradici, a tak je pochopitelné, že i po druhé světové válce je NSR vedle USA nejprůběšnější právě v této sociologické disciplíně. Jednou z nejzajímavějších edicí věnovaných problematice mládeže je edice *Überblick zur wissenschaftlichen Jugendkunde*, kterou vydává Deutsches Jugendinstitut v nakladatelství Juventa v Mnichově, a jež má dnes již více než dvacet svazků.

Cílem edice je poskytnout širší odborné veřejnosti přehled o současném stavu bádání v různých oblastech sociologie mládeže a podat vedle zasvěceného přehledu určitého dílčího úseku i dokumentaci, ukázat metodu, již se k těmto poznatkům dospělo a upozornit na novou literaturu. Jejich cílem není vytvářet nová díla, ale zasvěceně informovat. Knihy mají maximálně 150 stránek, v nichž je zahrnuta dokumentace a částečně i empirický materiál. Autoři jednotlivých svazků jsou sociologové, psychologové, pedagogové a historici, a je samozřejmé, že mezi nimi převažují Němci, i když to není podmínkou: předmětem totiž není pouze německá mládež, ale mládež tzv. západoevropská, což, zdá se, úzce souvisí s dnešní snahou některých německých vědců o integraci západní Evropy. Autorem prvního svazku je Gerhard Wurzbacher, který ve své studii *Gesellungsformen der Jugend* podává své všeobecné teze k sociologii mládeže. Dalším svazkem je práce A. Flitnera a G. Bittnera *Die Jugend und die überlieferten Erziehungsmächte* a Lüschen a Königa *Jugend in der Familie*, a kniha autorů M. Keilhackera a E. Wasema *Jugend im Kraftfeld der Massenmedien*. Další svazky se zabývají volbou povolání mládeže, volným časem, motivací jednání, psychickým a tělesným vývojem současné mládeže, její inteligencí a samozřejmě i deviantním chováním.

Anitra Karsten v osmém svazku knižnice, nazvaném *Die Aderen im Urteil der Jugend*, si všímá zvláště rasistických předpokladů mezi mládeží a na empirickém materiálu ukazuje, jak a v kterém věku jsou dětem vštěpovány rasistické předpoklady a nacionální citění (použita Bogardova škála na měření sociální distance). Obdobným problémem, jenomže z hlediska historického, se zabývá i Ludwig von Friedeburg a Peter Hübner v sedmém svazku této edice, který se jmenuje *Das Geschichtsbild der Jugend*. Autoři v něm rozebírají především poměr dětí a mládeže k dějinám, jejich touhu získat v dějinách hodnotovou orientaci a morální měřítko pro vlastní život. Konfrontují tento spontánní přístup mladých lidí k dějepisu s obvyklou vyučovací praxí na školách, v níž jsou dějiny redukovány na činy všemocných subjektů nebo personifikovaných kolektivů a vykládány podle stereotypního sociálního schématu nebo podle skoro antropomorfizovaných vztahových kategorií. Proto 92 % středoškolských zahrnutých do reprezentativního vzorku vysvětluje vznik druhé světové války velikášstvím Hitlera; jednotlivé národy mají podle záků povahové vlastnosti subjektu, vystupují jako nediferencované kolektivy a většinou hrají zcela pasívní úlohu. Takovýto výklad dějin je sice jasný, pochopitelný a snadný, ale neučí myslet a nestaví před mládež otázky, neproblematizuje, ale pouze uspořádává a zařazuje a tak vychovává k manipulovatelnosti.

Jiřina Šiklová